

mert nappal eljárt kukoricát szedni. Itt enged csak, kicsike nyíláson, betekinteni „írószobájába”: „Csak az első nyomot megtaláljam. Aztán megy. Néha napokig nem jön meg a rendes nyom, amin el lehet indulni. Most nagyon ügyesen rájöttem, ment, mint a karikacsapás.”

Pályadíjairól számadást csinál könyve végén. Fölsorolja azokat a helyeket is, ahonnan nem kapott semmit. Hadd egészítsem ki ezt a listát egyetlen tétellel, mert jellemző a parasztszanyíróra. A Délmagyarország folytatásokban közölte az élet-rajzot, szokásosan csekélyke honoráriumot fizetett érte. Biztattuk, menjen el, lásson legalább annyit a világból, ameddig ez a pénz elér. Motoros permetezőt vett rajta, a szomszéd rokonnak, mert ő már öregszik. A gép fejében az ő gyümölcsfáit is megpermetezik. (*Magvető*.)

HORVÁTH DEZSŐ

„Kihűl majd e táj”?

ZALÁN TIBOR: FÖLDFOGYATKOZÁS

Elsőkötetes költőről írni mindig felelősség, Zalán Tibor könyvéről számomra még a szokottnál is nagyobb, mert Zalán innen, Szegedről indult. Ilia Mihály indította útjára, a Tiszatáj közölte először. S ha a szokottnál személyesebb hangon szólok a kötetéről, akkor annak az is oka, hogy magam is tanúja voltam Zalán „készülődésének”, hogy magam is bemutattam már őt felolvasóesteken, hogy Baka, Petri Csathó, Gécz, Téglásy és Belányi mellett ő is ott szerepelt a szerkesztésben megjelent *Gazdátlan hajók* című szegedi antológiában. Ezért is vártam már s örömmel vettem kezembe a kissé „megkésétt” kötetet, amely első változata óta át is alakult.

A jól szerkesztett, öt ciklusba rendezett kötet 54 verset tartalmaz. Bizonyára nem véletlen ez, hiszen a versek száma egyúttal Zalán életkorára is magyarázatot ad. 1954-ben született, Lipák Tibor névre keresztelték. A Zalán Tibor felvett név, így ír róla a szerző: „Zalán Tibor: kitalált személy, egy idegen, így tökéletes viszony mindenhez.”

Mit vetít ki magából s élményeiből e kitalált személybe Lipák Tibor? Milyen világ az, amelyben ez az „idegen”, a lírai én, Zalán Tibor él, mozog, lélegzik? Milyen az a teremtett „táj”, amelyet verseiben bejár? A *Földfogyatkozásban* olvasható versek komor líra darabjai. Ezt már a versek megjelenítette évszakok és napszakok is jelzik. Ha ugyanis képzeletben magunk is megindulnánk Zalán útján, bizonyára nehezen tévednénk el, mert mindenütt ugyanazon a hideg őszi és fagyos téli tájon járnánk az este és az éjszaka sötétjében. Elég csak verscímeire figyelni, máris minden versciklusában találkozunk az ősszel, a télrel, az éjszakával (*Éjszaka, amikor eljöttek, Lassú téli menet, Mária-ősz, Lovasok havon, Portyázó fagyok, Karneváli havazás, Őszbe temetett város*). Szükségszerűen követi az őst s a telet az a hideg kolorit is, amely e versvilág sajátja. A fehér s a kék a meghatározó szín. Egy verscímében *Acélkék álomban járunk*, a *Lassú téli menetben* „fehér kucsmájú a fagy... hímzés patyolat ingen... bárányok meleg hamvadása kékellik reá”, másutt „Köd harapja a holdat, ragyognak a sóhegyek” (*A férfi indulása*), „kék fenyők között... kék fagyban megtattant vasak pengenek” (*A készülődés órái*).

De vajon mi a magyarázata e télidőnek, e kék-fehér világnak, melyet jobbára csak a vér pirosa „tarkít”? A *Fohászokodás* ígéinek múltidejűsége már segít eligazodni bennünket: „Megrakodtunk télrel, fagyokkal” — vallja a költő, mintegy je-

lezve, hogy e komornak látszó világ, a költő e teremtett világa nem más, mint a múltból örökölni vélt nehéz örökség. A kötetet nyitó cím nélküli, mottóként is olvasható vers sorai a személyes sors egy tragikus pillanatában mutatnak rá e komornak tűnő költői szemlélet gyökereire. A gyerekkorba visznek bennünket e sorok: „A téglagyári tó! Inyám a parton / agyagtól maszatos gyermekarcom / Homályos a kép Pirosas a széle / Ráfreccsent nagyapám torkavére.” Ez a megtalált pillanat, az indulás, a költői és emberi útkezdés gyerekkorban föllett mozzanata, hirtelen felismerésekkel, sejtelmekkel terhes pillanata, amelyben együtt az emberi-egyéni tragédia s a történelem kíméletlensége is: „Készültem, a világot felképelem / de bokorban várt a történelem.” Így lesz érthető, hogy a tél a tragédia e korai átélésében kap magyarázatot: „Egyszerre lett tél nem telelődött / S hazáig az út És hó így kezdődött.” S e néhány sorban ott van az az önkéntelenül vállalt örökség, amely megszólalásra kötelezi az embert, ott van tehát az az élménysor, amely Lipák Tibort — szerinte — költővé tette. Erre utal az „Így kezdődött” súlya is. Az „És hó” pedig a történelmi múltat is versbe idézi, hiszen mindannyiunkban ott él e sor kiegészíthetőségének a kényszere, Vörösmarty Előszója: „Most tél van és csend és hó és halál.”

Talán épp ezért is szerencsésebb lett volna, ha a kötet megőrzi eredeti címét — én még úgy olvastam a kéziratban —, a *Portyázó fagyokat*, mert az sokkal többet mondott volna Zalán költői világáról, mint akár a később választott *Heródes-ídő* (amely inkább csak az utolsó ciklus néhány jellemző darabját példázza), vagy a végső változat. De a *Földfogyatkozás* cím is felhívja azért a figyelmet Zalán költői világának egy lényeges sajátosságára, arra, hogy e fiatal költő rendkívül fontosnak tartja vallatni a múltat, a történelmet. A múltidézés, a szinte meztelenre, sőt csontig vetkőztetett múlt gyakori eleme verseinek, mint ahogy a „gerinc”, a „borda”, a múlt „nyomainak” motívuma maga is gyakori (*Lassú téli menet*, *Ha találkozunk, Karneváli havazás*, *Portyázó fagyok*). Ezt a múltidézést, múltébresztést tarthatta fontosnak a kötetben Szeift Béla is, amikor a már megkövesedett, elmeszesedett, a múltat kereső ember számára fontos jelnek számító, a földből éppen kibontott gerinc- és bordacsontokat ábrázoló ötletes, kitűnő fedéllapot készítette a kötethez.

Zalán Tibor verseit komornak mondtuk, de ez nem jelenti azt, hogy egyúttal pesszimista költő is lenne. Tragikus szemléletű s ugyanakkor kemény is, s ezt verseinek élményvilága magyarázza, értelmezi. Szemléletét azzal is hitelesíti, ahogy a XX. század egyik sajátos paradox költői kételyére — érdemes-e egyáltalán írni? — válaszol. Kötetének fülszövegén a költő ezt írja önmagáról: „A szavak devalválódásának idején is — A költő értékeket keres és hozzájuk mértéket állít.” S az értékek között számára a múltban és a jelenben is a haza és a szabadság adja a legtöbbet. A történelem újraélése, újra és másként elsajátítása is nemzettudatának, hazakeresésének és hazára találásának módját jelenti. Ilyen versek a *Vadon*, a *Lőrinc* s a költőbarátnak, Baka Istvánnak ajánlott *Kihűlt tároगतók* is. Egyik legszebb versében, a *Portyázó fagyokban* megszólal a hirtelen megsejtett félelem: „Mi lesz, ha kiűznek ez legutolsó tájból / hol lesz menedékem — elfogyok / mint a népdal urasodó szájról.” A *Szembevert világban* még csak annyi történik, hogy — bár keményen, de — csupán a szükségszerűt vállalja: „Hadakozik hát, míg reá nem öszül, / mordan túléli sorsát is egészül / az ember s beáll kötésig a télbe”; a *Fohászzkodásban* már megjelenik egy új fontos motívum, a „szél”, amely Zalánnál a szabadság szinonímája is lehetne: „Zarándok szél, lapozd át ezt a vad tájat!” — mondja az első versszakban, hogy később a tél és tavasz ellentétében az utóbbit követelhesse, újra felvillantva egyúttal a kötet egészét meghatározó motívumokat, a „tél”, a „fagy”, a „borda” motívumát is: „Járj, suhogtasd ránk tavasz-ízét ruhádnak! / Megrakódtunk téllel, fagyokkal / fűrészel, tör bennünk a kétség, / bordánkon óriás ujjak citeráznak.”

Zalán Tibornak épp a múltra újra és újra rákérdező, a hazakereső, igazságkereső versei a legjobbak, mert ezekben — a nemzedékére oly jellemző — önközéppontúságról, alanyiságról, az individuális létből-egyéni sorsból mítoszt faragni akaró-próbáló magatartásformáról tud lemondani s vállalja helyette a nehezebben járható,

de — véleményem szerint — értékesebb: a nagyobb közösségről nagyobb közösségnek felelősséggel szólni akaró költő magatartásformáját. Természetes, hogy e versei között kevés még az igazán eltalált, a személyiségével is harmonizáló, de máris van néhány ilyen költeménye. A *Lőrincben* olvasható például e két sor: „Kihűl majd e táj, dér vonja be / szívig gyökerező kardvágásainkat.” A történelmi idő kegyetlenségére, kíméletlenségére hívja fel a figyelmet az 1514-re utaló vers, de ugyanakkor ott a mégis vállalás követelménye is, mint a legfontosabb mozzanat. Költői elhivatottságtudatának mélyén szintén ez munkál. A cikluscímadó, már idézett pillérversben, a *Portyázó fagyokban* így ír: „Kéttornyú Abony, soktornyú bánat / küldött a dallal érzem el hazámat.” Múltidézés, hazaféltés, hiánytudat, félelem és szorongás integrálódnak e versben, de úgy, hogy minden fölé nő a mégis vállalás; a költői küldetésbe vetett hit s Zalán e küldetését is megalkuvás nélkül akarja teljesíteni: „nem állok semleges zászlók szelébe / vállalom sorsod — ha vesztes is / magam indulok mezítláb elébe”.

A könyv természetesen nincs híján az elsőkötetesekre oly jellemző, a költészetbe indulás mozzanatait megformáló verseknek sem, amelyek direkt módon fogalmazzák meg Zalán önmagával szembeni igényeit (*A fiú indulása*, *A férfi indulása*, *Az út kirajzolódásai*, *A készülődés órái*), s regisztrálják — néha túlzott öntudattal — az önmegevalósítás költőként átélni vélt állapotát: „Költő vagyok, kibem / a világ kell nyerjen távlatot” (*Parázs zuhant szemembe*). Ezek a költői státushoz való viszonyt vizsgáló versek gyengébbek a kötet egészéhez mérve s nemcsak azért, mert túlzottan direkttek, hanem azért is, mert hiányzik belőlük az elhivatottság jogossága-bizonyossága.

„Költőnek elégetett kéziratok adnak meleget” — írja kötete fülszövegén Zalán, s ebből talán arra is következtethetnénk, hogy vonzódik a groteszkhez. A valóság azonban más: nincs affinitása a groteszkhez, de még a játékosságnak, a humornak is híján vannak versei. E szempontból a jól eltalált szerelmes versek képeznek csak kivételt (*Kert*, *Parázs zuhant szemembe*, *Utazás a fájdalom gépein*).

A *Földfogyatkozás* — bár gyenge versek is kerültek bele (*Létszám*, *Bűvölő*, *Rikoltozó*) — első kötetként jó könyv, mert egy határozott körvonalú költői portrét mutat. A kötet legjobb versei (*Heródes-ídő*, *Portyázó fagyok*, *Utazás a fájdalom gépein*, *A Kormos fekhelyei*) már mutatják a továbblépés lehetőségét is. A szabadversről, a képverstről és a nemzeti hagyományoktól egyaránt ösztönzött „hosszú vers” felé viszik Zalánt. S bár e versek néha zsúfoltak, mégis azt kell mondanom, hogy ezzel együtt képgazdagságuk, expresszivitásuk a legfőbb formai erényük. Ezt, s hogy kitűnően bánik a szabadverssel, a nagyobb formátumú művel is — már bizonyította Zalán: a kötete összeállítása után megjelent (*Mozgó Világ*, 1979/4.) *Ének a napon felejtett hintalóért* című versével.

Eddigi művei ismeretében s első kötete, a *Földfogyatkozás* megjelenése után bízom Zalán Tiborban s kívánok neki „derűsebb tájat”, „színesebb világot”! (*Kozmosz.*)

SZIGETI LAJOS